

له نهووه بو خود - ئاسته کانی کرانهوه له شیعری صافی هیرانی - خویندنهوهیه کی دیاردهناسی

پ. د. یادگار له تیف شاره زووری^۱

پوخته

ئه دهبی کلاسیکی کوردی، وهک هه موو ئه ده به زیندوو هکانی دنیا، به رده وام خویندنه وهی نوێ هه لده گریت، قولی تیروانین و بالایی ئاستی ده رپرین؛ وایان لیکردوو ه پرووبه رووی هه موو دژوارییه کان بیته وه و له هه موو سه رده مه کاندایا پارێزگاری له دره وشاوهیی خوئی بکات و بیته کانگای فه رهنگ و خاکی به پیتی لیکۆلینه وهی په خنه ی ئه ده بی.

توێژینه وه که له سی به شی سهره کی پیکهاتوو ه، به شی یه که م تیورییه و ته رخانکراوه بو پوو نکرده وهی بنه ما سه ره کییه کانی فه لسه فه ی دیارده ناسی (فینۆمینۆلۆژی)، دوو ته وه ره که ی تر راسته وخۆ له ژیر تیشکی خودی ده قه کان و پروانگه ی فه لسه فه ی فینۆمینۆلۆژیاوه خویندنه وه که ی ئه نجامداوه.

کلله وشه: شیعر، صافی، دیارده ناسی، کرانه وه، من، خود، ئه و.

پیشه کی

کرانه وه پیچه وانه ی داخران و گوشه گیرییه، له بنه مای زمانه وانیدا به واتای فراوانیی و له خوگرتن و وه رگرتنی شتی نوێ دیت، که بیته مایه ی گه شه سه ندن و به ره و پیشچوون. له رووی فیکرییه وه کرانه وه بابه تیکی کۆنه، له گه ل چالاکی روشنیری و فیکریی له ناو کومه لگه کان

^۱ کۆلژی زمان، زانکۆی سه لاهه دین yadgar.jamsheer@su.edu.krd

و له لای قوتابخانه و ریبازه جوارو جوړه کان سه ریپه لداوه و گه شهی سه ندووه؛ له چوارچیوهی بزافی وه رگیژان و خواستنی بیر و چه مک و زاراو و کاریگه ربوون به ئاسته جیاوازه کانی مه عریفه وه به رجه سته بووه. له بواری ئه ده بيشدا هه رده م کرانه وه و داخران دووانه یه کی چالاکی دژبه یه ک و دۆست به یه کتر بوون له هه مان کاتدا. ئه دهب و به ره می ئه دهبی هیچ کهس و گه ل و نه ته وه یه ک ناتوانیت دهرگا له سه ر خوی دابخات و نه کریته وه به پرووی ئه دهب و به ره می ئه دهبی ئه وی دیکه دا، ئه م دهرگا والا ییه کاریکی وایکرد هه ر له کوتاییه کانی سه ده ی تۆزده و سه ره تا کانی سه ده ی بیسته وه ئه دهبی به راوردکاری له بواری ره خنه ی ئه ده بیدا سه ره له ببات و گه شه سه ندنی به رچاو به خویه وه ببینیت و ببیته خاوه ن چه ندین قوتابخانه.

کرانه وه به شیویه کی گشتی و کرانه وه ی ئه دهبی به شیویه کی تاییه ت چه ندین ئاست و جوړه، یه کیک له هه ر ئاسته گرنگ و دیار و شاراو و دیاره کانی؛ کرانه وه یه - له یه ک کاتدا - به پرووی ئه و و به پرووی خوددا، دانه خرا نه به پرووی هه ست و نه ست و چه ز و خولیا و قولایی ناخی خودبیدا، ئه م جوړه له کرانه وه زۆر به پروونی له شیعری صافی هیرانیدا دیاره، ده کریت به یه کیک له هه ره تاییه تمه ندیه کانی سروشتی شیعری ئه وی دابنیین.

ئه م سروشت کرانه وه یه ی شیعره کانی صافی وا ده خوازیت به پروانگه یه کی فه لسه فه یی و ره خنه یی قول و کارا لیی وردبینه وه و شیکاریی و ته ئویلی بو ئه نجام بده ین، پاش سه رنج و چه ندین جار خویندنه وه، به و ئه نجامه گه یشتین که دنیا بینیی و چه مک و زاراو و هیلی کاری فه لسه فه ی دیارده ناسیی کارترین ئامرازه بو ئه م بواره.

وهک به‌رچاوپروونی پنیویسته ئه‌وه‌ش بلیین که ره‌وتی شیعری (صافی هیرانی) درێژبوویه‌وه‌ی ئه‌و قوتابخانه‌یه که (نالی) دایمه‌زاندووه و "دهیانی وهک مه‌حوی و ناری و بیخود و ئه‌دیانی تر دوا‌ی که‌وتوون و به‌هره‌یان لێ وه‌رگرتووه.... هه‌مووشمان ده‌زانین به‌ر له نالی و سالم و به‌ر له چه‌رخ‌ی گه‌شی بابانه‌کان، به‌زاراوه‌ی سوله‌یمانی شیعر نه‌وتراوه. تا ئه‌و سه‌رده‌مه شیعری کوردی له کوردستانی رۆژه‌لاتدا له‌سه‌ر کیشی په‌نجه‌ی خۆمالی و به‌زاراوه‌ی (گۆرانی) و له کوردستانی باکوور له‌سه‌ر کیشی عه‌رووزی عه‌ره‌بی و به‌زاراوه‌ی کرمانجی سه‌روو بووه. شیعری کوردی له‌سه‌ر کیشی عه‌رزووی عه‌ره‌بی و به‌زاراوه‌ی سوله‌یمانی زاده‌ی شارستانی سه‌رده‌می بابانه‌کان و ده‌ستکردی نالی و سالم و پاش هاتووه‌کانی ئه‌وانه"^(۲).

سروشتی ده‌قه‌کانی صافی وای خواست توێژینه‌وه‌که دابه‌ش بکریت به‌سه‌ر سێ ته‌وه‌ری سه‌ره‌کیدا، به‌م شیوه‌یه:

دیارده‌ناسی و گرنگی بۆ خۆیندنه‌وه‌ی ئه‌ده‌ب

کرانه‌وه به‌رامبه‌ر خود (خۆکردن به‌شووشه).

کرانه‌وه به‌رامبه‌ر ئه‌وی خۆشه‌ویست (مه‌جازی و راسته‌قینه).

ته‌وه‌ری یه‌که‌م: دیارده‌ناسی و گرنگی بۆ خۆیندنه‌وه‌ی ئه‌ده‌ب:

فله‌سه‌فه‌ی دیارده‌ناسی (Phenomenology) له بارودۆخیک‌ی رۆشنییری و ده‌روونی و کۆمه‌لایه‌تی هه‌لچوودا له نیوان هه‌ردوو جه‌نگه جیهانییه‌که ده‌رکه‌وت، (ئیدمۆند هۆسرهل 1859-1938) (Edmond Husserl) سی دامه‌زرینه‌ری ئه‌م فله‌سه‌فه‌ کاری له‌سه‌ر چۆنییه‌تی رۆبه‌رپوونه‌وه‌ی

^(۲) دیوانی نالی، مه‌لا خدری ئه‌حمه‌دی شایسی مکایه‌لی: ۶۴ - ۶۵.

دیاردهکان کرد و چه مکی هستی ساغی بهرپه رچ دایه وه که دهیوت شتهکان بوونی بابه تییان ههیه، دوورن له پروانگه و تیگه یشتنه کانه وه^(۳).

گه پرانه وهی راسته وخۆ بو خودی شتهکان وهک چون بو هوش درده کهن، ته وه ره ی سه ره کی لیکۆلینه وهی فهلسه فهی دیارده ناسییه (ع). له پیناو روونکردنه وهی سه روسیمای چه مکی گه پرانه وه بو خودی شتهکان، هوسرهل نمونه ی داریکی بهرداری له پیشچاو دههینیتیه وه، ده لیت ئه وه درهخته بریتیه له و شت و بابته ئامادهیه ی سروشت که په ی پیده بهم، له ویدا له ناو باخچه که دا، ئه وه درهخته درهختیکی راسته قینه یه، به لام با چاومان بنوقینین و ئه وه درهخته له بیرری خۆمان بهرینه وه، بیر له بیرۆکه ی درخت بکهینه وه. چونکه له و کاته ی سروشت بابته و بواری جیا جیای وهک پروهک و درهختی سنه و بهر، یاخود گولی جوانمان پیشکesh دهکات، بیر ده توانیت ته نیا وینه یه ک، یاخود بیرۆکه یه کی پوخت یان ماهیه تیکی دووره دهستی بالا به سه رگشت وینه لاهه کییه کانه هه لبرتیریت. راسته درهخت له چل و پو و لق و گه لا پیکهاتووه، ئه مه ئه وه شیوازه گشتیه و ناوکه هاوبه شه یه که خوی به سه ر بیرکردنه وه مان له کاتی بینینی درهختیک ده سه په ینیت، به لام له کۆتاییدا بیره پوخته کان و ماهیه ته بالا کان که بیر و بوچوونمان ریکده خه ن و واتا ده به خشنه بابته کان، ئه مه یه

^(۳) النظرية الأدبية، مفید کارتر، ت: د. باسل السالمه: ۸۵.

^(۴) معجم المصطلحات الأدبية، بول آرون - دینیس سان - جاک - آلان فیالا، ت: د. محمد حمود: ۸۴۴-۸۴۵.

بواری لیکۆلینه وهی دیارده ناسیی، له م خاله وه وهک ریبارزیکی نویی
فهلسه فیی دیارده ناسی (فینۆمینۆلۆژیا) سه ریهه لدا و چالاک بوو (۵).
جیهان له لای ئەم فهلسه فهیه به شیکه له خودی هۆشیار، به هه مان
شیوهش خودیش به شیکه له جیهان، مه رچی تیگه یشتنیش لئی به
به رزپوانی و دابرا ن لئی نایه ته دی، به پیچه وانهی (ئه فلا تۆن Plato) و
(دی کارت Descartes Rene) ه وه، به لکو به کارلیکی ته واو له گه لیدا دیته
دی (۶). چه مکی هۆشیاری له لای هۆسه رل ئه وه ده گه یه نیت که هه بوون
(الکینونه) و واتا پیکه وه گریدراون، چون نه شت بوونی هه یه به بی
کهس و نه که سیش بوونی هه یه به بی شت، شت و و کهس له راستیدا
دوو پووی یه ک دراون له روانگهی دیارده ناسییه وه (۷).

له فهلسه فهی دیارده ناسیدا گه رانه وهی راسته وخۆ بو دیارده کان تاکه
رپگهی گه یشتنه به راستی، ئه ویش له رپگهی وه لانانی هه موو رافه یه کی
خیرا بو بوون و گه رانه وه - پاش وازهینان له هه موو بریاره پیشینه کان
- بو شیکردنه وهی گشت ئه و بابه تانه ی که له هۆشیاری خوده وه
سه رچاوه ده گرن (۸). راستی له لای فینۆمینۆژیا رپژه ییه و بوونی نییه
ته نا کاتیک نه بیته که مرۆف پووبه پووی دیارده کان ده بیته وه و
په یوه ندیبان له گه ل دروست ده کات (۹).

له م روانگه یه وه؛ واته پووبه پووبوونه وهی راسته وخۆی دیارده کان و
هه لواسینی ئه زمونه پیشینه کانمان له سه ر، زمانناسی و په خنه ی

(۵) معجم العلوم الإنسانية، بإشراف: جان فرنسوا دورتیه، ت: د. جورج کتوره: ۵۷.

(۶) الفینۆمینۆلۆجیا عند هوسرل، سماح رافع محمد: ۳۴ - ۳۵.

(۷) مقدمة في النظرية الأدبية، تيري إيغلتن، ت: إبراهيم جاسم العلي: ۱۶۱.

(۸) بروانة أطلس dtv الفلسفة مع ۱۱۵ لوحة بيانية ملونة، بيتر كونزمان، فرانز-بيتر بوركارد، فرانز

فيدمان، اللوحات الملونة من إعداد أكسل فايس، ت: د. جورج كتوره: ۱۹۵.

(۹) بروانة فن القص، دنبيلة إبراهيم: ۵۴.

ئەدەبی سوودی بینی و چەمکی هاوکاتی (التزامی) داهینا و کردیە ئامرازیکی کاریگەری شیکردنەووەی زمانەوانی و ئەدەبی، دەرگاشی والا کرد لە بەرامبەر دەرکەوتن و گەشەسەندنی میتۆدە دەقییەکاندا، کە پشتیانکردە پراڤەیی دەرەکییانەیی دەق و بەستەنەووەی راستە و خۆی ئەدەب بە واقع و بە ژینگە و کۆمەلگاو.

تەوهری دووهم: کرانەووە بەرامبەر خود (خۆکردن بە شووشە):

هۆشیاری بەرامبەر خود، سەرچاوە و بنچینەیی کرانەووەی مرۆڤە بەرامبەر بە خودی خۆی، ئەگەر ئەو هۆشیارییە نەبێت، تیگەیشتنیش لە خود دژوار و نا دروست دەبێت. هۆشیاریش بەرامبەر بە خود هەستیکی مرۆڤیی چالاکە، بنەمای پەيوەندییەکانە بە خود و بە جیهانی دەرەکییەووە، هەست و هۆش ئەم دووانە لە یەک دانەپراونە لەخۆ دەرگرت: (من - تو. من - ئەو. من - ئەوی دوور)، بە هیچ شیوەیەکی هەست ئامادەیی نابێت بە بێ پەيوەندییەکی پتەوی بە تەوهری (خود - بابەت)ەووە، بە شیوەیەکی (من) سوود لە پیگەیی بەهیزی خود وەر دەرگرت، لەوبارەشی کە (من) پووبەرپووی خۆی دەبێتەووە وەک بابەتیکی، ئەوا هۆشیاری دەبێتە پەنگدانەووە هەست بەرامبەر بە خۆی (١٠).

ئەم جۆرە لە هۆشیارییە تاییەتمەندی خودی کارایە، کاتیکیش ئەم کاراییە دەگوازیتەووە بۆ ناو بواری داهینان، کرانەووە و لە خۆگرتنی جیاوازییەکان دەبێتە پەنگرپیژی ئاست و دەرکەوتەکانی، لەم پوانگەییەووە دەبینین هۆشیاری خود بەرامبەر بە خۆی، یەکیکە لە هەرە دیارە

(١٠) من الكائن الى الشخص - دراسات في الشخصية الواقعية، د.محمد عزيز الحبابي: ٥٣/١.

دیاره کانی شیعری صافی، له زۆر بهی قه سیده کانیدا، راسته و خو پوو دهکاته خودی خو، په رده له سه رهز و خولیا و ناته واوییه کانی لا دهبات، به پوونی و بچ پووکاری ناخی خو وینا دهکات:

گولناری روخت رهشکی به گولزای ئیره مدا
دوو طاقی برۆت طه عنی له میحرابی چه په مدا
روح مهسته له راحی تو له نیو عالهمه ی ئه پراح
باطین له (بلی) دایه و ظاهر له (نعم) دا
ههستاوی که ههستاوه قیامت به قیامت
رۆیوی که رۆیویه ده م له و ده م و ده مدا
دل وا له بهر ئازاری وه کوو نوقطه یی زارت
گاهن له وجودا هه یه گاهن له عه ده مدا (دیوان: ۱۶۰-۱۶۱)

ئه و که له (تۆ) دا بهرجهسته ده بیته؛ (تۆ) یه کی نه ناسراوی دیاری نه کراو، کراوه ته به رامبه ریکی باوه پیکراو، ئه مهش وایکردوه به ئاسانی خود به رامبه ره خود بکریته وه و ببیته ئاویته ی ناساندنی (من) به (خود)، لیره دا (تۆ) له پوانگه ی دیارده ناسییه وه قسه بو کراویکی دهره کی نییه، ئه مهش ئه وه ده خوازیت زانیارییه پیشینه کانمان له سه ره (تۆ - ئه و) وه ک راناویکی به کارهاتوو بو که سیکی به رامبه ره هلبواسین (پابگرین) به شیوه یه کی کاتی، ئه مهش واما ن لیده کات پووی دیاری گوتاره که وه رگرین، که دواندنی خوده، پشت بکهینه هه موو پیشخانیکی ئه وسا، ته نیا په یوه ندییه ئیستاییه کانی ده ق بکهینه سه ره چاوه و پپوهری ناسین و دیاری کردنی ئه م پووتیکردنه: (گولناری پوخت، روح مهسته له راحی تو)، ئه وه ی ئه م خویندنه وه یه پشتراست دهکاته وه خودی پیکهاته کانی

دهقه، چونکه پاش ئەم ڕوو تیکردنه بو (تۆ)، هۆشیاری شیعیری دل
ده‌دوینیت، که مه‌به‌ست هه‌ست و سۆزی خودی شاعیره:

دل وا له بهر ئازاری وه‌کوو نوقطه‌یی زارت

گاهێ له وجودا هه‌یه گاهێ له عه‌ده‌مدا

بوچی نه‌گری دل له‌سه‌ر ئەم شیوه په‌شیوه!

وا هه‌سه له نیو چینی چه‌می په‌رچه‌می چه‌مدا (دیوان: ۱۶۰-۱۶۱)

به‌هیزی هه‌ستیاری خود ئاراسته‌ی ده‌قه‌که‌ی به‌ره‌و بابه‌تیکی زۆر
فراوانی له بن نه‌هاتوو بردوو، ئه‌ویش بابه‌تی (بوون و نه‌بوونه/
الوجود - العدم)، خودی هۆشیار ئەزموونی ژیاوی گۆپیوه بو هیزیکی
نویی ده‌ربرین و ئازاری دل و جوانی ده‌م و لیوی ئه‌وی کردوو ته‌وه
دووانه‌یه‌کی (ثنائیه) شیعیری و به‌ دووانه‌ی بوونی (الثنائیه الوجودیه)
به‌رجه‌سته‌بوو له بوون و نه‌بووندا گرینداوه، ساتیکی ژیاوی (ئازاری دل
له‌به‌ر دووری تۆ)، به‌ په‌هه‌ندیکی زۆر فراوان به‌ستوه‌ته‌وه، له پیناو
وه‌گه‌رخستنی هه‌موو ئه‌و بارگه‌ واتایی و فه‌لسه‌فی و سۆفیخوازییه‌دا
ئهم دووانه‌ له‌خۆیگرتوو به‌ درێژایی میژوویی هزر و فه‌لسه‌فه‌دا؛
خودی هۆشیار هه‌ردوو وشه‌که‌ی وه‌ر نه‌گێژاوه‌ته‌ سه‌ر زمانی کوردی و
هه‌ر به‌ (وجود و عدم) ناوی هیناون.

هۆشیاری به‌رامبه‌ر باره‌ جیاوازه‌کانی خود له ده‌قه‌کانی صافیدا هینده
په‌رده‌سینیت ده‌بیته ئاراسته‌یه‌کی دیار و په‌نگ و ده‌نگی خودی
هۆشیار به‌رامبه‌ر به‌ خود که دیسان به‌ (دل) ناوی ده‌بات و ده‌دوینیت:

دل له‌به‌ر ده‌ردی فیراکی یاره مه‌یلی مه‌ی ده‌کا

گوپی له ده‌نگی ساز و عوود و به‌زمی نای و نه‌ی ده‌کا

سه‌رده‌م مه‌ست و خوماره‌ خادیمی مه‌یخانه‌یه

وهقتی ته‌سییحی له ده‌سته صۆفییی هه‌ی ده‌کا
به‌عضه جار مه‌جنوونه دائیم گریه بۆ له‌یله‌ی ده‌کا
روژی وایه هه‌ر به‌که‌یف و پیکه‌نین و خه‌نده‌یه
به‌عضه جارن (عالم و عامل و عابد) خۆیه‌تی
وهقتی جه‌هلل و فیسقی زۆر عاله‌می لۆمه‌ی ده‌کا (دیوان: ۱۷۸)

لێرده‌دا خود وابه‌سته‌ی ته‌واوی خۆییه‌تی، له هه‌مان کاتدا خوده و له هه‌مان کاتدا بابته، فیراق و ده‌ردی دووری یار و ده‌نگ و ساز و عود و ئای و نه‌ی، ده‌رهاویشته‌ی ئەم په‌یوه‌ندییه و هۆشیارییه قۆله‌ی خوده به‌رامبه‌ر دیارده ناوه‌کیی و ده‌ره‌کییه‌کان. هه‌ستیاری هۆش به‌رامبه‌ر خود کاریکی وا ده‌کات ده‌روازه‌ی مادیی وه‌گه‌ر بخریت و بکریته بنچینه‌ی کرانه‌وه‌ی خود به‌رامبه‌ر پووت و په‌جالی (من)، به ئاستیک سه‌ر ده‌کیشییت بۆ داننان به بیچاره‌یی و دۆشدامانی خۆیدا، وه‌ک شووشه ئەمدیوو و ئەودیوی دیاره:

یاران کوژاوی نازم سه‌برم له دل نه‌ماوه
عاشق به چاوی به‌زم که‌ی پووم ده‌کا به لاوه
ئازاری ده‌ردی دووری په‌نه‌ان نابێ له سینه‌م
نال و فوغانی من وا له گوپی عاله‌م گه‌پاوه
دوودی ئاهم به دائیم ده‌چیته چه‌رخ‌ی گه‌ردوون
به ناری عه‌شقی جانان جه‌رگم وه‌ها سووتاووه
تا چه‌شری خاک وه‌سه‌ر که‌م ته‌سکینی قه‌لبم نابێ
بای سه‌با مه‌گه‌ر بیئێ خاکی ده‌ری به‌غداوه
گه‌رچی له نقصی خۆمه بی ئیلتیفاتێ یارم
ئه‌مما له قاپی ره‌حمه‌ت عاصی که‌ی ده‌کراوه
هه‌رچه‌نده عیجز و مه‌راره‌ت هه‌مووم دیتن له هیجران

ئوميد وایه له‌لای یار که به‌س بی له‌مه‌ولاه
(صافی) له‌به‌ر ده‌رگانه‌ت که‌وته سه‌ر خاکی زیلله‌ت
چاوه‌پیی لوطفی تویه جانا له پیی خوداوه (دیوان: ۲۴۸-۲۴۹)

ئهم هوشیاریه‌ی قوله، له ده‌قه‌که‌دا بووه مایه‌ی خودناسی، بووه مایه‌ی دیاریکردنی سه‌رچاوه‌ی ئیش و ئازار و تالانه‌وه، هه‌رخودی‌کیش توانی بکریته‌وه به‌رامبه‌ر خودی خو‌ی، توانادار ده‌بیته‌ له دۆزینه‌وه‌ی چاره، هه‌ر له‌م پیره‌وه‌دا زانیانی کومه‌لناسی ده‌لین کاتیک خود دووچاری ده‌ردی داب‌ران و هه‌ست به‌ نامۆ بوون ده‌بیته، له بری نکولی‌کردن له کیشه‌کانی و هه‌ولی ریشه‌کیشکردنیان، پیوسته‌ په‌نجه‌بخاته سه‌ریان، چونکه هوشیاربوون و هه‌ستکردن به‌ نامۆبوون و نالین، به‌شیکی دانه‌برای جه‌وه‌ری مرۆقه‌(۱۱).

کرانه‌وه به‌رامبه‌ر به‌ خود (خودناسی) له ده‌روازه‌ی (ئه‌وان)وه، که به‌ (ره‌فیکان) ناوی بر دوون، بیئه‌وه‌ی تانوپۆی ئه‌و دیاریته‌ت، بووه‌ته‌ پووناک که‌ره‌وه‌ی قولایی ناخ، ده‌نگیکی شيعری پیکراو لی‌ره‌دا، کومه‌له‌ که‌سیکی بیده‌نگی بی‌ناو ده‌دوینیت، کردوونی به‌ کیلی کردنه‌وه‌ی ناخ و خو به‌ شووشه‌کردن: (دیوانی صافی: ۲۲۸)

په‌ریشانیم له‌ هه‌د ده‌رچوو ره‌فیکان جار هه‌ر ئه‌و جار
له‌ ده‌ردی دووری ئه‌و شوخه‌ دلێ زارم به‌ ئازاره
ئه‌وا طا‌بووری غه‌م ئاماده‌بوو بو سه‌ر دلێ مه‌حزون
ئومیدی عه‌یش و شادیم چوو فیرا‌قی یار قومانداره
ئه‌گه‌ر خاکی هه‌موو عالمه‌ به‌سه‌ر خو‌مدا بکه‌م هه‌شتا
له‌ چاوی به‌ختی بی به‌ختم که‌مه‌ ئه‌ی خوايه‌ هاواره

(۱۱) الاغتراب/ تألیف ریتشارد شاخت، ت:کامل یوسف حسین: ۷ و ۴۹.

عیلاجی دهردی بی دهرمانی من ناکرئ به هیچ لوقمان
مه‌گر شوخی وفادارم دهوا کا ئه و برینداره
دوعای دهردم ده‌که‌م له دهردی فیرقه‌تی جانان
به‌ئێ چیدیم له ده‌ست نایی گیانم سه‌خت و بی‌عاره
وه‌ره (صافی) بکه ته‌رکی هه‌وای دونیایی هیچ و پووچ
به ئیخلاص روو له به‌غداکه مه‌ئێ به‌ختم نیگونساره

به پوونی ده‌قه‌که ئه‌وه دهرده‌خات که ئه‌م جووره له هۆشیاری به‌رامبه‌ر
به خود، داخراو نییه، خود تووشی گوشه‌گیری ناکات، به لکو
کرانه‌وه‌که له خوده‌وه فراوان ده‌بی‌ت بو دهوروبه‌ر و بوون و
مه‌رجه‌عی ئاینی و فیکری، که لی‌رده‌دا له پووکردنه به‌غدای شیخی
گه‌یلانی خوی ده‌بینیته‌وه.

ده‌سته‌واژه‌ی (ئه‌ی ره‌فیقان)ی به پووکه‌ش دیار و له راستیدا نادیار؛ له
شيعری صافیدا بووه‌ته کليلی ده‌رگای لی‌وربوونه‌وه و بیرکردنه‌وه‌ی
قول، بووه‌ته ئامرازی سه‌ره‌کی هۆشیاریی خود به‌رامبه‌ر به
گوشه‌گیری و گو‌پینی بو هی‌زی بزوات و گو‌رانکاری: (دیوانی
صافی: ۲۵۲)

جو‌باری چاوه‌کانم رووی زه‌مینی گرتوه
بو‌یه سه‌حرای سینه‌که‌م سه‌بزه‌ی غه‌می شین کردوه
ئه‌ی ره‌فیقان مه‌نعی نالینم مه‌که‌ن بی ئیختیار
حاله‌تیکه موبته‌لایه دل له ده‌ستم ده‌رچوه

شین بوون مایه‌ی ژیانه‌وه و گه‌شه‌سه‌ندنه، به تاییه‌تی ئه‌گر هاتوو
شینبوونه‌که له بیابانی وشکی بیئاودا بی‌ت، لی‌رده‌دا کرانه‌وه‌که بووه‌ته
وزه، له ناو دلی نا ئومیدیدا، ئومید ده‌چینی‌ت، له ناو نالیندا، خود دان به

وردوخاشبووني څویدا دهنیت و څوی له به ناوه‌ندکردن به دوور ده‌گریت و نه‌و ده‌کات به ناوه‌ند.

لیرهدا (ره‌فیان) پووبه‌ریکی دیاری نه‌کراوه، (فولفانغ ئیزه‌ری) توئزه‌ری سه‌ره‌کی میتودی (تئورییه‌کاني وهرگرتن Reception theories)، که کاریگه‌ره به فلسفه‌هی دیارده‌ناسی، به مه‌رجی یه‌کلاکه‌ره‌وه‌ی ده‌قی ئەستاتیکیی داناوه، چونکه خوینه‌ر ده‌جولینیت بو دیاریکردنی، به پشت به‌ستن به ئاماژه ده‌قییه‌کان و ئەزموونی خویندنه‌وه‌ی پیشتري، به‌مه‌ش کاریگه‌ری دوولایه‌نه‌ی نیوان ده‌ق و خوینه‌ر دیته ئاراوه، که ده‌بیته مایه‌ی به‌رجه‌سته بوونی توانای مه‌عنه‌ویی ده‌ق له هوشمه‌ندی خوینه‌ر و تیروانینه‌کانیدا(۱۲).

ئهم ئاستی کرانه‌وه له ریگای ده‌سته‌واژیه‌کی گشتیه‌وه، ورد تر ده‌بیته‌وه، بو یه‌ک دویترای نادیار، وه‌ک چوئن ئهم ره‌هه‌نده ده‌قییه له قه‌سیده‌ی (ئهی نیگارا) ده‌بینین، بیئوه‌ی خوینه‌ری ئیستا و ته‌نانه‌ت خوینه‌ری هاوچارخ و سه‌رده‌می صافی بزائیت کتیه ئهم نیگارانه:(دیوانی صافی: ۲۵۵)

ئهی نیگارا به‌سیه با ده‌رگه‌ی وفا بکریته‌وه تابه‌که‌ی دل هر له زیندانی جه‌فا بکزیته‌وه

به بارستایی نادیاریی نیگارا، ده‌رگاکه‌ی وه‌فا هر به داخراویی ماوه‌ته‌وه، هیچ ئومیدیکیش نییه بو کرانه‌وه، سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی شنیوازی بانگه‌واز (ئهی نیگارا) سروشتیکی کرانه‌وه‌یی هه‌یه، کرانه‌وه‌ی (من)

---

(۱۲) العمل الفني الأدبي، رومان إنغاردن، ت: أبو العید دودو: ۱۴.

به‌رامبه‌ر به (خود) و به‌رامبه‌ر به ئه‌وی دیکه، به‌لام دل هه‌ر له زینداندایه و دیار نییه که‌ی به‌رده‌بیئت، هۆشیاریی شیعریی بو گه‌یاندنی په‌یامه‌که‌ی، په‌هه‌ندی مه‌عنه‌وی (وه‌فا) گۆریوه بو په‌هه‌ندی مادی؛ کردوو‌یه‌تی به‌ شوین و ده‌رگای بو داناوه.

کرانه‌وه له‌گه‌ل خودا هینده په‌رده‌سینیت له شیعری صافیدا، له ناویدا گفتوگو پووده‌دات له نیوان خود و دلدا: (دیوانی صافی: ۲۰۳)

ئاخر به دلی شه‌یدا پیم گوت که ئه‌توی ریسوا
له‌م شووره که توی ته‌نھا وا بوّت تو خه‌طاییکه
په‌یغامی دلم زانی گۆتی تو موسولمانی
له‌م عه‌شقه که نازانی تو باسی گیاییکه
تو ناصیحی نادانی به‌و عه‌قله په‌ریشانی
ئه‌و کوفر و موسولمانی گشتی له هه‌وااییکه

به‌و پنییه‌ی گفتوگو سیستمیکی به‌جیگه‌یاندنه، ئالوگۆری بیروبو‌چوون له نیوان دوو لایهن یاخود دوو که‌س ده‌کات، لی‌رده‌دا بو به‌رجه‌سته‌کردنی حاله‌تی مه‌عنه‌ویی خۆی، بیژهر به‌ راناوی (من) گفتوگو له‌ گه‌ل خودی خۆی ده‌کات، واته‌ من وه‌ک بیژهر و خود وه‌ک بابته‌.

ته‌وه‌ری سییه‌م: کرانه‌وه به‌رامبه‌ر ئه‌وی خۆشه‌ویست:

به‌ پیی بنه‌ماکانی دیارده‌ناسی، ئیمه‌ لی‌رده‌دا هه‌موو باکگراوندیکی عیرفانی و لاساییکردنه‌وه‌ی په‌وتی باوی شیعری عیرفانی پوژه‌ه‌لاتی، هه‌لده‌واسین(●)، پشتده‌که‌ینه ئه‌و تیگه‌یشتن و په‌وت و ریچکه

(*) هه‌لواسین واته‌ (الأبوحية- التعليق): (Epoche- phenomenological reduction) ئیبو‌خ وشه‌یه‌کی گریکیه، گومانکاره گریکیه‌کان وه‌ک زاراوه‌یه‌ک به‌کاریان هینا بو نامازه‌کردن به‌ وه‌ستان

دەربېرینهى غەزەلى مادى بۆ يارى خۆشهويستى دەكرده بنهما و دەروازه و به له جیدانان دەيكرده وهسفى عيشقى خودايى، راستهوخۆ لهگهڵ غەزل و پيداهاهنگوتن به ياردا ههلسوكهوت دهكهين، له بابتهى راستهوخۆى غەزەلى پاكي وتراو بۆ يارى خۆشهويست تييناپهريين. دانان به بالادهستى ئەو (يار) و بيدهسەلاتى خود، دووركهوتنهوه له خۆ به ناوهند دانان، كرانهوه به پووى ئەودا و ههقدان به ئەو، پهگهزى سهرهكى ئەم تهرزە له وتنه له شيعرى صافيدا، پاشخانى ئەم ههق پيदानه و خۆ لهسەر ههقدانهنانه، ورد و خاشبوونى عاشقانهيه، بى بيركردهوه له پايه و مهقام:

دل له بۆ مهحبوبه ئىستا گريه و زارى دهكا
وا له ههردوو چاوهكانى خوین و ئاو جارى دهكا
وا سهراسهه پووى زهميني گرتوه خويناوى ئەشك
دوودى ئاهيش پوژى پۆشى و ئاسمان تارى دهكا
زۆر به ئازاره دلى زارم له بهر هيجرانى يار
ناحهقه ئەو عالمه لهو زاره بيزارى دهكا
مهرحهباييكم بكا بۆ دلفرينى منيهتى
(ورنه) ئەو بى رحمه، كهى بۆ عاشقان يارى دهكا
پى موسلمانى له دل نيشت پهرحم و ئەگريجهكهى

ياخود ههلواسينى برىارى تاييهت به كاروباره ماددى و مهعنهوييهكان، ئەويش بههوى بيتوانابى مرؤف له گهيشتن به مهعريفهيهكى راست ياخود يهقىنى. هوسرهليش له سهدهى بيستدا ئەم وشهيهى به واتايهكى تهواو جياوازتر له بهكارهينانى گومانكاره گريكييهكان بهكارهيتا. ئەو بهواتاى ههلواسينى ئەو تيروانينانهى پيشتر لهلامان دروستبووه، كاتيك رووبهپووى دياردهكان دهبينهوه بهكارى هيتا، چهكمى ههلواسين به واتاى وردبوونهوه ديت له بابته و پهيوهندييهكانى و خۆنهيهستنهوه به هيج تيروانينيكي پيشترهوه، وهگرتنى شتهكان وهك چۆن بۆ ئاگابى تاك دهردهكهون.

بۆيى ئىستى وا به يادى زۆلفى زىننارى دهكا قهط مهلّين يار بى وهفايه وا به ناحق دهيكوژى

بيكوژى يا نهيكوژى (صافى) فيداكارى دهكا (ديوانى صافى: ۱۷۵-۱۷۷)

دلسۆزى و خوشهويستى له لاي خودى هۆشيارى گهيشتووه ته ئاستيك
به تهواوى خۆى له بيركردوه، خودى بووه ته ئه و و ئه و بووه ته
خودى

قسه كهر له دهقه كه دا، دهنگ و رهنگى خودى هۆشيار له ناو دهرياي
وهفا بۆ ئه ودا تواوه ته وه. ئه م سۆزداريه و كرانه وه به رامبه ر
خوشه ويست؛ راسته قينه يا خود مه جازى، هه رده م به شيك بووه له
كو ششى ئه ده ب بۆ به رده وام ژيان دنه وهى سۆز و جيانه كرنه وهى له
هۆش، به لكو وه كو يه ك يه كه كار كرن له گه لياندا. به پيچه وانه ي
فه لسه فه ي نو ئ له لاي (رينى ديكارت) كه سۆزى له هۆش جيا كرده وه،
ئه م يه كپارچه ييه بووه ته بوارى نو ئى زانستى - ره خنه ي ئه ده بى و له م
چه ند ساله ي دوا ييدا بوارى ژيان دنه وهى سۆز ئه وه ند ه پيشكه وت بووه
مايه ي سه ره له داني (ئه نثرو پۆلوجيا يه كى نو ئ) سۆزى به ها وده مى
هۆش (عه قل) دانا، به و ئه نجامه ش گه يشت كه چه نديك مرؤفكيكى
سۆزدار بين Home sapiens، ئه وه ند ه ش مرؤفكيكى به هۆشين Home
sentience. زۆر ده ميكي شه شاعيري كى وه ك هۆراس وتويه تى ئه ده ب
مه به ستييه تى به سوود بيت و چيژ و خوشى به خشيت (prodesse et
delectare) (۱۳).

غه زه ل و به ستنه وهى به مه رجه عى فيكرى خوده وه يه كيكى تره له
ده ركه وته كاني جوانيينى و روانگه فراوانيينى دهنگيى شيعيرى له ديوانى

(۱۳) المنهج النفسى الأدبى - دعوة لإعادة العواطف في تفسير الأدب: ۴۰ - ۴۱.

صافیدا، ئیمه ئەگەر ناوی (صافی) له‌سەر ده‌قه‌که لایبه‌ین و خوینەر
پیشتر ئاگای له‌م ده‌قه‌ی صافی نه‌بیت، کاتیک ده‌خوینیت‌ه‌وه له‌وه
تیده‌گات که شاعیره‌که‌ی شاعیریکی کلاسیکه‌وتی خاوه‌ن مه‌رجه‌عیکی
ئاینیه، هه‌رچه‌نده غه‌زه‌له‌که ناسک و قول و که‌مه‌نکیشی هه‌سته‌کان
بیت: (دیوانی صافی: ۲۴۲-۲۴۴)

ئه‌و په‌رچه‌م و ئەگرچه هه‌موو دوشمنی دینه
ئه‌و زولف و پوهه ئافه‌تی سه‌ر پوووی زه‌مین
عه‌شقت له‌ دلم ئابیته نه‌ک عاریضه قوربان
وه‌ک (ظرة)یی شاهان که له‌سه‌ر پوووی نگینه
عالم چ ده‌زانی که ئەمن کوشته‌یی کیمه
له‌و تیری موژه‌ت ظاهره دائیم که به‌ خوینه
بیخاره دلم چه‌ندی جه‌فای ده‌ی حه‌قه ئەمما
جیی ره‌حمه گولم چونکی ره‌قیب وا له‌ که‌مینه
دل بوووته که‌باب بۆ مه‌زه‌یی دیده‌یی مه‌ستت
قوربان ئەوه مه‌علومه که لیوت نه‌کینه
جانا وه‌ره وا غه‌رقه‌یی طوفانی سروشم
بئ نووخی وه‌فات نابئ نه‌جاتم به‌ سه‌فینه
(صافی) که له‌ خاکی ده‌ری تو دووره به‌قوربان
سه‌گ مه‌رگی نه‌بئ هینده چلۆن قابیلی ژینه

هه‌ناسه‌ی ده‌قه‌که و شیوازی وتنی و ناسته‌کانی دوواندنێ به‌رامبه‌ری
خۆشه‌ویست، هاوشیوه‌ی هه‌موو ده‌قه‌ک کلاسیکیه کوردیه‌کانی پیش
صافییه، جگه له‌مه‌ فه‌ره‌نگی ده‌قه‌که هه‌مان فه‌ره‌نگی کلاسیکیه له‌لای
شاعیرانی پیشین، بۆیه وشه و ده‌سته‌واژه‌کانی: (ره‌قیب، زولف، کوشته،
که‌باب، قوربان، وه‌فات، جانا) زۆر به‌کاره‌یتراوه و کراونه‌ته‌ کلیلی
شیعیری ده‌قه‌که و ناسنامه‌ی شیعیری کلاسیکی کوردی له‌لای صافی و

پیشه نه گانی شیعری کلاسیکی کوردی. بیئه وهی ئەمه بی مۆرکی بگهیه نیت، چونکه سه ره پای ئەو بازنه فراوانه ی دهقی کلاسیکی کوردی له ناویدا دهخولیته وه، به لام هه ر شاعیره و خاوه ن وشه ی کلیلی خۆیه تی، ئیتر ئایا ئەو وشه کلیکیان له ئاستی وشه د یاخود دهسته واژه یاخود ده بریندا بیته، یاخود به شیکی زۆری ئەمانه. له م پارچه یه دا، کراوه یی دهقی صافی له دهق ئاویزاندا به رجه سته ده بیته، چونکه صافی له پیناو به رجه سته کردنی هه ست و که لوکولی سۆزداریدا (به واتا فران وه که ی که له عیشقی خوداییدا خۆی ده بینیته وه)، په نای بو دهقی قورئانی پیروژ بردووه، له دووتوی ئاگایی و هۆشیاری به قولی هه ستی و قولی ده ریای گریانیدا، هۆشیاری شیعری صافی ئاماژه و واتا فراوانه کانی به سه رهاتی هه زه تی (نوح)ی وه گه رخصتووه ته وه، شین و گریه ی خۆی به لافاوه بیوینه که ی سه رده می هه زه تی (نوح) به ستووه ته وه، به هۆیه وه، به کورترین ده برین، زۆرتین واتای گه یاندووه.

هه ر له چوارچیوه ی سروشتی شیعری غه زه لی له لای صافی، سه ره پای یه کبوونی فه ره هه نگی غه زه ل له لای شاعیرانی پیشینی سۆفیخواز و نا سۆفیخواز، تایبه تمه ندیه که له زمانی شیعری صافیدا به دیده ده که ی خۆی له گوړینی رپه وه ی فه نابوونی سۆفیانه بو سووتانی ئاشقانه ده بینیته وه، ئەم ناسته بو خودی خۆی، دیارترین ناسته کانی کرانه وه یه له شیعری صافیدا به رامبه ر ئەوی خۆشه و سه ویست:

له تاوی چاوه که ی مه ستت دووچاوم پر له خویناوه
حه نایی په نجه که ی ده ستت به خوینم رهنگی هیناوه
ئه وه ی ده ردی فیراق پیی کردووم ئەصلا به بیان نابن

له دووری فیرقه تی جانان وه ها سه فتوون و شیواوه
دهوای وه صلی نه بی نه صلا شیفای دهردی دلم نایی
له پیگهی خوا عیلاجیکم بکه ن تا کوو نه فس ماوه
بلیسه ی ئاووری دووریت وه ها جیسمی منی سووتاند
به دائیم دووکه لی ئاهم ده چپته عهرشی نه علاوه
له بهد به ختیمه بو یی له یله که م بی مه یله دهرحوق من
سه به ب طولی شهوی هیجرانه طالع هر له خو ماوه
له (صافی) گهر دهر پرسن بوچی وا په ژمورده یه نیستی
له خزمهت یاری دووره بو یه وا غه م دهووری لی داوه (دیوان: ۲۵۰-۲۵۱)

ههست و هوشی خودی به ته واوه تی دهرگا کانی کراوه ته وه بو شهوی
خوشه ویست، هه ردوو خوده که بوونه ته یه ک پارچه و خودیکی نویی
لیپیکه اتوه دهرکریت ناوی بنیین به (خود ئاویزان)، که چه مکیکی دیاری
فهلسه فهی فینومینولورژیا یه، مه به ستیش لیی ئاماده بوونی نه وانی دیکه ن
له ناخماندا، له ریی ئه م چه مکوه فینومینولورژیا له چو نییه تی په یوه ندی
(من) یکی به ستر او به رووداوه ژیا وه کانییه وه، له (ئهوی دیکه) ده دویت
و ده یکاته به شیکی دانه براو له خودی خو ی. ئه م (خود ئاویزانه) له
شیعری صافیدا، هینده ئالوز و ئاویتته بوو و بالا دهسته، زمانی شیعری
به هه موو تایه تمه ندییه نه ندیشه کارییه کانییه وه، له ئاستیدا دهسته و سانه
و ناتوانیت مه به ست بگه یه نییت:

ئه وهی دهردی فیراق پیی کردوم نه صلا به یان نابین
له دووری فیرقه تی جانان وه ها سه فتوون و شیواوه

ئه م جو ره له کرانه وه یه به رووی ئه وی خوشه ویستدا قولتر ده بیته وه
له پیگهی ئاراسته کردنی پرسیاره وه بو خودی دویتراو؛ پرسیار کردنیش
له خودی خویدا کرانه وهی مروقه به رامبه ر ناخی خو یی و به رامبه ر
۵۲ توژی نه وه کانی کونفرانسی نیوده وه ته تی صافی هیرانی

دهوروبهر، ئەمەش کاریکی وا دهکات هۆشیاری شیعیری و خودیی له
بهرزترین ئاستیدا بیت:

من کهوا مهحروومی یارم زیندگانم بۆچییه
وا بهدهردی وی گرفتارم ژیانم بۆ چییه
نیعمهتی دنیا به مایه، کهی حیسابه بۆ دلم
بئ مهتاعی چاوهکهی سوود و زیانم بۆ چییه
نامهوی باغی وهنهوشه و سونبول و رهیحان وهرد
غونچهیی لیوی نهبی باغی گولانم بۆ چییه
نامهوی ئەسلا ژیانمی خۆم بهبی دوو لیوی یار
ئاوی چهیوانم نهبی روحی رهوانم بۆ چییه
خاکی بهردهرگانهکهی سهده باغی فیردهوسه لهلام
ئاستانهی ویم نهبی قهسری جینانم بۆ چییه
گهر غولامیم پئ کهرهم کا پادشاهیم کهی دهوی
جیم له بهردهرگانه بی، روتبه و نیشانم بۆ چییه
چم له جیتی عیسایی مهریهم (صافییا) بی وهسلی یار
روتبهیی ئەعلا مهقام و لامهکانم بۆ چییه (دیوان: ۲۶۲)

ئەم خۆ بچوکردهوهی خود بهرامبهر به ئەوی دیکهیی مهعشوق له
دقهکهدا، به تایبتهتی له بهیتی (گهر غولامیم پئ کهرهم کا پادشاهیم کهی
دهوی... جیم له بهردهرگانه بی، روتبه و نیشانم بۆ چییه) پراوپر
مهجازییه و دهچیته خانهی (دهچوون له سنووری لیراهاتن) به مهبستی
کارکردنی دهق و به زیندوو هیشتهوه، چونکه یهکیک له و کایانهی که
ئهدب تیندا چالاکه و توانیوهتی له رینهوه زیندوویهتی خۆی بپاریزیت؛
دهرچوونه له سنووری (راهاتن)، له رپی ئەم دهربازبوونه له رهوتی باو
و دهقگرتوویییهوه، ئەهدب و هونهر دهتوانییت کرانهوهی خود و

پوونبوونی بهرجهسته بکات، ههندیگ قوتابخانهی رهخنهیش ههیه وهک (فۆرمالیستهکان) پییان وایه که ئهدهب و هونهر له توانایاندایه دیدگیهکی نوئی بو وهگر دروست بکهن، ئهم کارهشیان ناونا (ناموکردن) یاخود (لابردنی لیراهاتن - نزع الألفة) (۱۴).

ئهم جووره له عیشق و توانهوه و فهنابوونه، له شیعری صافیدا پهردهسهینیت و پهل دههاویت بو عیشقی خودایی، تیایدا کرانهوهی تهواو بهرامبهه خودا، وهک تاکه و کوئا پهناگهی راستهقینه، دهبیته ماکیکی سهههکی شیعری و ههستی و هوشیاری، شاعیر به ئهوپهپی پوونی دان به لاوازی و بیدهسهلاتی خوئی بهرامبهه دهسهلاتی خودای بالادهستا دهنیته، بنهما و دارشتنی ئهم جووره دهقانه کاریگهه به بنهمای دارشتنی قهسیدهی عهههیی ئاسویی کوئن، صافی له قهسیده (جهفای عیشق) دا پیشهکییهکی غهزهلی پاک دهکاته دهروازهی کرانهوه و داننان به کهمو کورهییهکانیدا بهرامبهه خودای خوئی، پاشان پوچوون له وردبوونهوه له هیزی له بنههاتووی خودا و هیچی و برارهیی ئهم دنیااییه: (دیوانی صافی: ۳۰۲-۳۰۹)

لومه مهکن ئهی یاران ئهم عیشقه به لاییکه
له حالته نازانن بو دل چ ههیفیکه
گه شادی و گه شینه گه خهندهر و نالینه
جوملهی رهگ و پویی دل ههه له حظه ههوائییکه
گه عاقل و فهرزانه گه وا لهو و ههیرانه
ئایا دلی دیوانه جیکه له چ لاییکه
کهوتوته په ریشانی طیفلی بوو که نهیزانی
یاران چیه دههههانی؟ چارهی له چ لاییکه

(۱۴) نظریه المنهج الشکلی - نصوص الشکلانیین الروس: ۱۱.

ئاخر به دلی شهیدا پیم گوت که ئه توی ریسوا
له م شوره که توی ته نها وا بو تو خه طاییکه
په یغامی دلم زانی گۆتی تو موسولمانی
له م عه شقه که نازانی تو باسی گاییکه
تو ناصیحی نادانی به و عه عقله په ریشانی
ئو کوفرو موسولمانی گشتی له هه واییکه
هه رکهس که له هه رجییه هه رئیکه به نه وعییه
هه ر سه ر له هه واییک و هه ر سینه سه داییکه
ویش قودره تی عوظمایه بو (معرفه الله) یه
ناسینی له ئو دایه زانیی سه فاییکه
هه ر حيله و ئه فسوونه جیی عالمی مادوونه
تو مه یگره ئه م دوونه، تیکچوونی به بااییکه
دوونیا که وه ها خو شه جیی عالمی بی هوشه
ژه هریکه تو مه ینوشه ده ورانی فه ناییکه
من چه نده که نادانم یا عاقل و چازانم
غهیری ئه مه نازانم به خودا که خوداییکه
یاره ب که تو غه ففاری له و ئوممه تی موختاری
عه فوی که گونه هکاری لای تو په ره کاییکه
دل ئوممه تی موختاره هه رچه نده سیاکاره
عه فوی بکه غه ففارا شایانی عه فاییکه

ههستی عیرفانی به گشتی و له ئه ده بدا به تاییه تی هه رده م هیز و
وزه به خش بووه، مرۆقی به ره و به ها بالاکان به رز کردوه ته وه له ریگهی
سروشه کانی به ندایه تیی وه، ئه وه دی عیشق و به ندایه تی له میژووی
مرۆفدا دروستیان کردوه به ده ول مه ندرین کانگای فه ره هنگ داده نریت،
هه روه ها به های میژوو و جوانییه که یه تی، عیرفان و به ندایه تی مرۆقی

بچووکیان پیگه یاندوهوه و کردوونی به سهراچاوهی ئیلهام و گۆرانکاری مهزن و جیهانی بچووکی کردوه ته جیهانیکی گهوره و سروشتی له بهرامبهه مهزنی ئەماندا زۆر بچووک ده رکه وتوه (١٥). بۆیه هۆشیاری خود به رامبهه به خۆی و بهرامبهه به دنیا له ژیر سییههه عیشقی ئیلاهییدا گهیشتوته ئاستیکی هینده به رزه که خۆشی و ناخۆشی، مانه وه و فه نابوون، ژیری و نا ژیری له یهک پیرهوی په پییبردن و بیرکردنه وه دا داده نیت، له کوتایشدا لیخۆشبوونی خودایی و پاک بوونه وهی له گوناح و تهوبه کارییه که ی ده به سستیته وه به پیغه مبه ره وه (د.خ)، ده لیت من ته نیا به وه شایسته ی لیخۆشبوونم که ئوممه تی محمدی مختارم (د.خ).

ویژهر له ریگه ی ئەم شیوازه نا راسته وخۆیه له ده ریرین ره وشیکی گونجاو له ئەزمون ئاماده ده کات، راسته وخۆ و کتومت باسی واقیعمان بۆ ناکات، به لکو به عیشق وینه ی جیهانیکی نمونه یی نمایشده کات، به و ئەمانجه ی له ژیانی پۆژانه ماندا ره نگباده وه، چونکه هه رده م هونه ر و ئەده ب (دوورییه کی ئیستاتیکی) له نیوان بابته و ته وه ره که ی (الوضع والمحمول) دروست ده کهن، به مه ش هاوسه نگی ده روونی nervous balance له میشکی شاعیر دروست ده بیته و ده گوازیته وه بۆ خوینه ر (١٦).

له راستیدا ئاخیزگه ی ده سته واژه ی nervous balance (هاوسه نگی ده روونی) ده گه ریته وه بۆ ده رووناسی، به لام له ده فه ری ره خنه ی

(١٥) بناء الذات الثورية: ٢٥.

(١٦) مناهج النقد الأدبي: بين النظرية والتطبيق: ٢٠٦ - ٢٢٢

ئه ده بیدا یه که م جار له لایهن پرؤفیسۆر (ئای. ئه ی. ریچاردزه وه I. A. Richards) (●) به کاره یئرا.

(هاوسه نگی دهروونی) بریتیه له وه پیوه ندیه پو حیه ی له نیوان خوینه ر و شیعی کدا ساز ده بی. ریچاردز پیی وابوو هندی جار پالنه ره دهروونیه کانی مرؤف له هه مبه ر هه لومه رچیکدا هیئده ریکوپیک کاردانه وه جیده هیئن که ده بنه هوی دروست بوونی ئه زموونیک تاقانه و بیوینه لای خوینه ر. شیعر نواندنه وه ی ئه وه ئه زموونه یه. شاعیر له پوانگه ی ریچاردزه وه، له بری ئه وه ی حه قیقه تیکی گشتی و ئاساییمان سه باره ت به جیهانی واقع بو بدرکینی، پوانگه یه کمان پیشکه ش ده کات که هاوسه نگی سیسته می دهروونیمان ده نوینتته وه و ئه مه ش ئه وه پوانگه یه یه که ته نها خوینه ری زیره ک و کارامه هه سته پیده کات و لی ده کات^(۱۷).

(*) ریچاردز (۱۸۹۳ - ۱۹۷۹) مامۆستا بوو له زانکۆی که میریج و چه ندین بیر و بیروکه ی نوئی له ماوه ی نیوان دوو شه ری یه که م و دووه می جیهانیدا هیئایه نیو تیوری ئه ده بییه وه. ریچاردز به پیشه نگی ره خنه ی کرده یی داده نریت که یه که م لقی ره خنه ی نوئی بریتانی و دریژه پیده ری فورمالیزم بوو. به ره مه ره خنه یه کانی کاریگه ری له سه ر ئاراسته ی ره خنه ی ئه ده بی دروستکرد، له دیارترین به ره مه کنی: (معنی المعنی) به هاوبه شی له گه ل چارلس که ی ئوگدین) و (مبادئ النقد الأدبی) و (النقد العملي) و (مذهب کولیرج فی الخیال) و (کیف تقرأ صفحه) و (أدوات تأملية) و (فلسفة البلاغة).

(۱۷) رانانی کتیبی کوردی، به ختیار سه جادی، لینکی ئه نته رنیت.

ئه‌نجامه‌كان

١- تواناى مانه‌وه و دره‌وشانه‌وهى به‌رده‌وام و تواناى وه‌لامدانه‌وهى پرسياره ئه‌ستاتىكاى و فه‌ره‌نگى و فيكرىيه‌كان؛ يه‌ككه له هه‌ر تايبه‌تمه‌نديه‌كانى ئه‌ده‌بى كلاسيكى هه‌ر گه‌ل و نه‌ته‌وه‌يه‌ك، ئه‌ده‌بى كلاسيكى كوردىش له‌م تايبه‌تمه‌نديه‌ به‌ده‌ر نيبه‌، چونكه خاوه‌ن ئاستىكى ده‌ربرپىنى بالا و چر و فره‌ ئاسته‌، توڤژه‌ران توانادار ده‌كات، به‌ پىي بيرو فه‌لسه‌فه و ميتوډىي زانستى ره‌خنه‌يى جوړاو جوړ خوښنده‌وهى به‌وؤ بكه‌ن.

٢- شيعرى صافى هيرانى سه‌ره‌راى ئه‌وهى هه‌لقولاى واقعى خودىي و كوومه‌لايه‌تى سه‌رده‌مى خوڤه‌تى، به‌لام له‌به‌ر پاشخانه فيكرىيه ئىسلاميه سوڤىخوازيه‌كه‌يه‌وه، موڤر كىكى خوڤالى و موڤقايه‌تى له‌خوڤرتووه، ره‌ه‌نده خودىي و كوومه‌لايه‌تى و فيكرىيه‌كانى خوڤنه‌ر ده‌دوڤىنت.

٣- سه‌رچاوه مه‌عريفىيه‌كانى صافى هيرانى، وه‌ك چوڤ له به‌ره‌كه‌يدا ده‌رده‌كه‌وڤت، هه‌مه‌ چه‌شنه‌ن، له كاريگه‌ر بوون به‌ قوتابخانه‌ى كلاسيكى ئه‌ده‌بى كوردىيه‌وه ده‌ستپڤده‌كات و به‌ناو رووبارى له‌به‌ر روڤىشتوويى ره‌وانبىڤىي عه‌ره‌بى و شيعرى فارسى كلاسيكى گوزه‌ر ده‌كات و له ناو ده‌ريايى پر به‌هاى قورئانى پيروڤ و فيكرى سوڤىخوازيى له‌نگه‌ر ده‌گرڤت.

سه رچاوه كان:

- ۱- أطلس dtv الفلسفة مع ۱۱۵ لوحة بيانية ملونة، بيتر كونزمان، فرانز-بيتر بوركارڊ، فرانز فيدمان، اللوحات الملونة من إعداد أكسل فايس، ت: جورج كتورة.
- ۲- الإغتراب، تأليف ريتشارد شاخ، ت: كامل يوسف حسين، المؤسسة العربية للدراسات والنشر، بيروت ۱- ۱۹۸۰.
- ۳- بناء الذات الثورية، د. علي شريعتي، د. إبراهيم دسوقي شتا، مراجعة: حسين علي شعيب، دار الأمير، بيروت - لبنان، ط ۲، ۱۴۲۸ هـ - ۲۰۰۵ م.
- ۴- ديواني صافي هيراني، كاك مصطفى كاك عه بدولاي ثاني ۱۸۷۳ - ۱۹۴۲، ليكولينهوه و ساغردنهوهي محمهدي مهلا مستهفا هيراني، چاپي دووهم، ههولير - ۲۰۱۵.
- ۵- نالي، مهلا خدرى نهحمهدي شايوسي مكايهلي، ليكولينهوه و ليكدانهوهي: مهلا عبد الكهريمي مدرس و فاتح عبد الكريم، پياچونهوه: محمد عبد الكريم، چاپخانهي كوري زانباري كورد، بهعدا، ۱۹۷۸.
- ۶- هاوسهنگي دهروونسي، بهختيار سهجادي،
[https://www.facebook.com/bakhtiar.sadjadi?_cft__\[QnJWFwRejTqiChsvFYiVwBVhzBgAzhrxWaWviNPP۱۶bmqv۰xZO۱Bz۳ZtNxxnNRgd۲fFOHFe-hRB-۱BioL۰CP-R۲B&__tn__=-UC%۰۳۲YayAPzXVBDogq_yAarDqXeWO۱D۱jBvrV_DjSRf_O](https://www.facebook.com/bakhtiar.sadjadi?_cft__[QnJWFwRejTqiChsvFYiVwBVhzBgAzhrxWaWviNPP۱۶bmqv۰xZO۱Bz۳ZtNxxnNRgd۲fFOHFe-hRB-۱BioL۰CP-R۲B&__tn__=-UC%۰۳۲YayAPzXVBDogq_yAarDqXeWO۱D۱jBvrV_DjSRf_O)
- ۷- العمل الفني الأدبي، رومان إنغاردن، ت: أبو العيد دودو، منشورات مخبر الترجمة والمصطلح - بالإشتراك مع كلية الآداب واللغات - جامعة الجزائر، ۲۰۰۷.
- ۸- فن القص، د. نبيلة إبراهيم، دار الغريب، د. ت.
- ۹- الفينومينولوجيا عند هوسرل، سماح رافع محمد، دار الشؤون الثقافية العامة - بغداد، ۱۹۹۱.
- ۱۰- معجم العلوم الإنسانية، بإشراف: جان فرنسوا دورتيه، ت: د. جورج كتورة.
- ۱۱- معجم المصطلحات الأدبية، بول آرون، دينيس سان - جاك، آلان فيالا، ت: د. محمد حمود، المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر والتوزيع، بيروت - لبنان، ط ۱، ۱۴۳۳ هـ - ۲۰۱۲ م.

- ١٢- مناهج النقد الأدبي بين النظرية والتطبيق، ديفيد ديتشس، ترجمة: د. محمد يوسف نجم، مراجعة: د. إحسان عباس، دار صادر للطباعة والنشر، بيروت - لبنان، ط٢، ٢٠٠٧.
- ١٣- مقدمة في النظرية الأدبية، تيري إيغلتن، ت: إبراهيم جاسم العلي، مراجعة د.عاصم اسماعيل إلياس، دار الشؤون الثقافية العامة - بغداد، ١٩٩٢.
- ١٤- من الكائن الى الشخص - دراسات في الشخصانية الواقعية، د.محمد عزيز الحبابي، دار المعارف بمصر، ط٢ - ١٩٦٨.
- ١٥- النظرية الأدبية، ديفيد كارتر، ت: باسل السالمة، دار التكوين للتأليف والترجمة والنشر، دمشق - سوريا، ط١، ٢٠١٠.
- ١٦- نظرية المنهج الشكلي - نصوص الشكلايين الروس (ياكسون، إينباوم، يوري تينيانوف، شلوفسكي، توماشفسكي)، ت: إبراهيم الخطيب، الشركة المغربية للناسرين المتحدين ومؤسسة الأبحاث العربية، بيرت - لبنان، الرباط - المغرب، ط ١، ١٩٨٢.

الملخص

يمتاز الشعر الكلاسيكي الكردي بحيويته، وقدرته على العطاء في جميع العصور، وقد أهله عمقه المعرفي، ولغته العليا، على الانفتاح على قراءات عصرية مختلفة، من هنا وجد الباحث أن الفلسفة الظاهرية تناسب طبيعة نصوص الشاعر الكلاسيكي الكردي (صافي هيراني). واقتضت طبيعة البحث تقسيمه على ثلاثة محاور رئيسة. الكلمات المفاتيح: الشعر، صافي، الظاهرية، الأنا، الذات، هو.

Summary

Kurdish classical poetry is distinguished by its vitality and its ability to give in all ages. Its depth of knowledge and its superior language have qualified it to be open to different modern readings. From here, the researcher found that phenomenological philosophy fits the nature of the texts of the Kurdish classical poet (Safi Hirani). The nature of the research required dividing it into three main axes.

Keywords: poetry, net, phenomenology, ego, self, is.